

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری گرایش برنامه‌ریزی توسعه از دیدگاه
ذی‌نفعان

Quality of Tourism MA Curriculum in The Trend of Development Planning from Stakeholders' Perspective

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۱/۲۴، تاریخ ارزیابی: ۱۳۹۸/۴/۱۴، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۷/۲۷

Dr. M. Hajitabar Firouzjaee, Dr. R. Mir Arab Razi, H. Ranjbar Chorti, Dr. M. Zal

Abstract: The purpose of this study is to investigate the internal and external quality of the tourism master's curriculum in terms of development planning from the point of view of the stakeholders. The research method was descriptive survey type. The statistical population of the study included of faculty members, master's students and graduates (managers). Using a sampling method, ۳۰ faculty members, ۵۰ graduates and ۵۰ students were selected as statistic sample. To collect information, three researcher-made questionnaires were used by professors, students and graduates. The content validity was used to measure the validity of the questionnaire. Using Cronbach's alpha coefficient, the reliability of the faculty members' questionnaire was ۰.۸۲, ۰.۸۰ students, and ۰.۷۹ graduates. For data analysis, one-sample t-test, independent t-test, analysis of variance and Friedman test were used. The results revealed that the element of logic and materials are employed at a very low level by the students, while the element of learning activities and time were used at the high levels and the desirability of other elements were in the moderate level. In terms of faculty members, the level of utility of the element of logic and evaluation at a low level was the goal element and grouping at the high level and the utility of other elements at the moderate level. Independent T-test showed that there is no difference between the viewpoints of the faculty members and the students in the two objective and space elements. The results showed that the satisfaction of the graduates from the students' knowledge and attitude was relatively favorable and desirable. The results also indicated that from the perspectives of students, faculty members and graduates, the necessity of all knowledge and skills for employment was at the desired level and in line with their expectations. The results of analysis of variance showed that there was a significant difference between the viewpoint of graduates, faculty members and students, and graduates and faculty members adopted a more positive viewpoint than students.

Keywords: evaluation, quality of curriculum, stakeholders, tourism, trend, development planning

دکتر محسن حاجی‌تبار فیروزجائی^۱، دکتر رضا میر
عرب رضی^۲، حمیدرضا رنجبر چورتی^۳، دکتر محمد
حسن زال^۴

چکیده: هدف از پژوهش حاضر، ارزیابی کیفیت درونی و بیرونی برنامه درسی کارشناسی ارشد گردشگری گرایش برنامه‌ریزی توسعه از دیدگاه ذی‌نفعان می‌باشد. روش پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، شامل اعضای هیأت‌علمی، دانشجویان کارشناسی‌ارشد و دانش‌آموختگان (مدیران) می‌باشد که با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس ۳۰ نفر از اعضای هیأت‌علمی، ۵۰ نفر از دانش‌آموختگان و ۵۰ نفر از دانشجویان به عنوان نمونه آماری انتخاب شده‌اند. برای جمع‌آوری اطلاعات، از سه پرسشنامه محقق‌ساخته استادان، دانشجویان و دانش‌آموختگان استفاده شد. برای سنجش روایی پرسش‌نامه از روایی محتوایی استفاده شد. و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، پایایی پرسش‌نامه اعضای هیأت‌علمی ۰/۸۲، دانشجویان ۰/۸۰ و دانش‌آموختگان ۰/۷۹ به دست آمده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون تی تک نمونه، تی مستقل، تحلیل واریانس و آزمون فریدمن استفاده شده است. نتایج نشان داد که از نظر دانشجویان میزان مطلوبیت عنصر منطق و مواد در سطح پایین، عنصر فعالیت‌های یادگیری و زمان در سطح بالا و مطلوبیت سایر عناصر در سطح متوسط می‌باشد. از نظر اعضای هیأت‌علمی میزان مطلوبیت عنصر منطق و ارزشیابی در سطح پایین، عنصر هدف و گروه بندی در سطح بالا و مطلوبیت سایر عناصر در سطح متوسط می‌باشد. نتایج تی مستقل نشان داد جز در دو عنصر هدف و فضا تفاوتی بین دیدگاه استادان و دانشجویان وجود ندارد. نتایج نشان داد که میزان رضایت دانش‌آموختگان از دانش و نگرش دانشجویان نسبتاً مطلوب و مهارت مطلوب می‌باشد. همچنین نتایج نشان داد که از دیدگاه دانشجویان، اعضای هیأت‌علمی و دانش‌آموختگان میزان ضرورت همه دانش‌ها و مهارت‌ها جهت استخدام در سطح مطلوب و متناسب با انتظاراتشان بوده است. نتایج تحلیل واریانس نشان داد که بین دیدگاه دانش‌آموختگان، استادان و دانشجویان تفاوت معناداری وجود دارد و دانش‌آموختگان و اعضای هیأت‌علمی دیدگاه مثبت‌تری نسبت به دانشجویان دارند. کلمات کلیدی: ارزیابی، کیفیت برنامه درسی، ذی‌نفعان، رشته گردشگری گرایش برنامه‌ریزی توسعه

۱. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه مازندران، نویسنده

مسئول (hajitabar62@gmail.com)

۲. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه مازندران.

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مطالعات برنامه درسی دانشگاه مازندران.

۴. استادیار گروه گردشگری، دانشکده علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه مازندران.

یک نظام آموزشی زمانی با کیفیت شناخته می‌شود که فاقد هر گونه کژی و کاستی باشد، چرا که این کژی و کاستی‌ها در یک نظام به منزله نواقص و عیوب آن بوده و در نتیجه، نتایج مطلوب از آن حاصل نخواهد شد. جهت برطرف کردن هرگونه نارسایی در یک نظام، قدم اول تشخیص نارسایی و علل آن است. ارزیابی ساز و کاری را بدست می‌دهد که به وسیله آن می‌توان به کاستی‌ها و رفع نواقص نظام پی برد. بنابراین جهت سنجش این امر که وضعیت یک نظام آموزشی به طور کلی و برنامه درسی به طور خاص چگونه است و این که چه نقاط قوت و ضعفی وجود دارد، تنها به کمک ارزشیابی است که می‌توان وضعیت عوامل تشکیل‌دهنده نظام و عملکرد آن را مورد قضاوت قرار داد (بازرگان، ۱۳۸۸). اطلاعات به دست آمده از ارزشیابی برنامه-درسی را می‌توان برای اطلاع از تغییرهای برنامه‌درسی در چند قلمرو از جمله طراحی دوره برنامه‌درسی، ارائه دوره برنامه‌درسی، ارزیابی، محیط یادگیری و غیره مورد استفاده قرار داد (ویس، زاچرپانديا و های‌وارد^۱، ۲۰۱۵).

در عین حال که مؤسسه‌های آموزش عالی باید پیوسته بر کیفیت برنامه‌هایشان از جنبه آموزشی نظارت کنند، ادراک دانشجویان از کیفیت برنامه‌های آموزشی و چگونگی تأثیرگذاری آن بر رضایت آنان نیز بسیار مهم خواهد بود (گرس، ویون، بادی و رُس^۲، ۲۰۱۲). بررسی دیدگاه دانشجویان در فرایند ارزشیابی برنامه‌درسی ممکن است کیفیت تدریس و یادگیری در دانشگاه‌ها را بهبود بخشد و نشان‌دهنده چگونگی دستیابی دانشجویان به هدف‌های یادگیری باشد و نگرش آنان درباره تدریس و برنامه‌درسی را مشخص کند. دانشجویان به عنوان بهره‌مندان و عاملان مستقیم یادگیری باید بیشتر در ارزشیابی برنامه‌های درسی دخالت داشته باشند (تانگ، بیا، لیو، ونگ و چن^۳، ۲۰۱۲).

آموزش عالی در دوره‌های اخیر با مسائل و چالش‌هایی روبرو شده که نیاز به تغییر و بهبود کیفیت آن به خوبی احساس می‌شود. دانشجویان و دانش‌آموختگان همواره از کیفیت پائین فرایندهای تدریس و ارزیابی، ناتوانی آموزش در جهت یادگیری همچنین استانداردهای غیرشفاف ناراضی هستند. به طور کلی، رسالت و اهداف آموزش عالی باید شاخص‌های مربوط به هر حوزه را با درک رابطه سامانمند آن‌ها مورد توجه قرار دهد (برینبوم^۴، ۱۹۹۸).

لذا با توجه به نقش تعیین‌کننده و غیر قابل انکار برنامه‌های درسی در راستای تحقق اهداف و رسالت‌های آموزش عالی از نظر کمی و کیفی و به عنوان انتقال‌دهنده اطلاعات و

1. Wyse, Zacher Pandya, Hayward

2. Grace, Weaven, Bodey & Ross

3. Tang, Bai, Liu, Wang & Chen

4. Brinbum

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری...

فراهم‌کننده زمینه‌ای برای ساختن دانش و کسب مهارت‌ها، ابزار علمی و اجتماعی نیرومندی است که ضمن ترسیم چگونگی و حدود انتقال دانش و مهارت‌ها، یک تجربه وسیع علمی برای دانشجویان محسوب می‌گردد (فتیحی و اجارگاه، ۱۳۸۷). داشتن برنامه‌های درسی با چنین کیفیت و خصوصیتی مستلزم مطالعه و ارزیابی کیفیت برنامه‌درسی به طور مداوم و مستمر است.

در عصر حاضر گردشگری به عنوان یکی از عوامل مؤثر در ارتباط بین ملت‌ها به شمار می‌رود و کشورها با درک این مهم شروع به فراهم نمودن امکانات و تجهیزات مناسب به منظور جذب گردشگری می‌کنند. گردشگری تأثیر فراوانی در ابعاد اقتصادی، فرهنگی و سیاسی کشور می‌گذارد. ایجاد اشتغال، به جریان انداختن سرمایه‌های اقتصادی، افزایش تقاضاهای سفر خارجی و به دنبال آن افزایش امنیت در کشور از جمله آثار مثبت گردشگری است (خیری، ۱۳۹۲). در نتیجه گردشگری در دنیای معاصر به عنوان یک صنعت موفق و در حال رشد نقش بسیار کلیدی در توسعه بسیاری از کشورها داشته است تا جایی که اقتصاددانان آن را صادرات نامرئی نام نهادند (رضوانی، ۱۳۸۷).

کشور ما به عنوان یکی از کشورهای در حال رشد به سبب داشتن جمعیتی جوان نیاز به توسعه همه جانبه دارد. سرزمین‌مان دارای اقلیم چهار فصل، جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی و مردم‌شناسی متنوع در زمینه گردشگری می‌باشد. تا جایی که از نظر سازمان جهانی گردشگری کشور ما جز ده کشور اول دنیا و از نظر تنوع زیستی جز پنج کشور اول جهان می‌باشد. لذا با توجه به اهمیت موضوع گردشگری و نبود سرمایه‌گذاری در بخش‌های دیگر فعالیت اقتصادی و وجود مناظر طبیعی، تاریخی، فرهنگی، مذهبی و ارتباطی و نبود برنامه‌ریزی مدون در این ارتباط، زمینه این موضوع را ایجاد کرد که برنامه درسی گردشگری مورد توجه قرار گیرد (رضوانی، ۱۳۸۷).

از طرفی با توجه به وضعیت جهانی یعنی اوضاع علمی، فناورانه و اوضاع بین‌المللی، مراکز آموزش عالی با چالش‌های زیادی مواجه هستند. از جمله چالش‌ها و مسائلی که آموزش عالی برخی کشورها و از جمله ایران در طی دو دهه اخیر با آن‌ها مواجه بوده است می‌توان به ناتوانی در تولید دانش‌های بنیادی و نظری جدید، کاربرد نبودن آموزش‌های دانشگاهی، فقدان رابطه مناسب بین دانشگاه‌ها و سایر بخش‌های اجتماعی اشاره کرد. به منظور مرتفع نمودن این چالش‌ها یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های مطرح شده، برنامه‌های درسی در نظام آموزش عالی است که به عنوان یک عامل کلیدی در تحقق اهداف این نظام از جایگاه برجسته‌ای برخوردار است (خاقانی زاده و فتیحی و اجارگاه، ۱۳۸۷). ارزشیابی برنامه درسی، فرایند بررسی نظام‌مند کیفیت برنامه‌درسی در یک قلمرو محتوایی خاص و تعیین چگونگی بهبود کیفیت آن برنامه است که با هدف‌های گوناگونی از جمله این‌که آیا برنامه به پیامدهای مطلوب دست می‌یابد، انجام می‌-

شود(نیکلس^۱ و همکاران، ۲۰۰۶). در همین راستا احتیاج به ارزیابی برنامه درسی گردشگری گرایش برنامه‌ریزی توسعه به عنوان یک رشته مهم و حساس ضرورت دارد چون امروزه گردشگری یکی از امید بخش‌ترین فعالیت‌هایی است که از آن به عنوان گذرگاه توسعه یاد می‌شود.

یکی از شیوه های ارزشیابی برنامه‌درسی، الگوی مشارکتی است که در آن شرکای اصلی برنامه (دانشجویان، دانش‌آموختگان، کارفرمایان، مدیران و مدرسان) میزان تحقق اهداف مورد انتظار را از برنامه مورد داوری قرار می‌دهند و در خصوص کیفیت برنامه‌درسی قضاوت می‌کنند (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۶). بنابراین بررسی دیدگاه ذی‌نفعان در فرایند ارزشیابی برنامه‌درسی گردشگری می‌تواند کیفیت تدریس و یادگیری در دانشگاه‌ها را بهبود بخشد و نشان‌دهنده چگونگی دستیابی دانشجویان به هدف‌های یادگیری باشد و نگرش آنان درباره تدریس و برنامه-درسی را مشخص کند. دانشجویان به عنوان بهره‌مندان و عاملان مستقیم یادگیری باید بیشتر در ارزشیابی برنامه‌های درسی گردشگری دخالت داشته باشند(تانگ^۲ و همکاران، ۲۰۱۲). اما به واسطه تحولات معاصر، ارزش عملی دانش و کاربرد آن مورد توجه قرار گرفته و دیدگاهی نواخته به وجود آمده که توجه به آن در تدوین برنامه‌های درسی ضرورت یافته است. همچنین کاربرد فن‌آوری‌های همگرا مانند فن‌آوری زیستی، ریزفن‌آوری(نانو)، فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات و نیز علوم شناختی باعث شده است که انتظارات و دانشگاه‌ها به گونه‌ای فزاینده در روند جهانی شدن دگرگون شود(بازرگان، ۱۳۸۶).

آگاهی از رویکردها، فرایندها و چگونگی طراحی برنامه‌درسی گردشگری برای حل تنش-های بین ذی‌نفعان چارچوبی را فراهم می‌کند که می‌تواند به دستورالعمل‌های استاندارد منجر شود. این، استانداردها طراحی برنامه‌درسی را بهبود می‌بخشد. به غیر از ارتقا عملکرد طراحان برنامه‌درسی، نتایج مطالعه در مورد تدریس، یادگیری و استراتژی‌های ارزیابی، استادان گردشگری را حمایت می‌کند که به دنبال افزایش کیفیت تدریس خود هستند و ترجیحات استراتژی‌های تدریس و یادگیری اعضای هیات علمی مختلف گردشگری را درک و تأیید و دانشجویان مختلف گردشگری را ثبت نام می‌کند(لوئن^۳، ۲۰۰۸). بنابراین با درک دیدگاه ذی‌نفعان در برنامه درسی گردشگری، طراحان برنامه درسی می‌توانند خلاقانه به یک برنامه درسی که اهداف و خواسته های ذی‌نفعان را برآورد می‌کنند پاسخ دهند(لوئن، ۲۰۰۸). به عبارتی با شناسایی دیدگاه ذی‌نفعان و با درک ماهیت دیدگاه‌ها، طراحان برنامه درسی رشته گردشگری بیشتر از انتظارات

1. Nichols

2. Tang et al

3. lune

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری...

ذی‌نفعان مطلع می‌شوند و روند طراحی برنامه درسی برای برآوردن نیازها و الزامات ذی‌نفعان آسان تر و موثرتر می‌شود.

برخی از پژوهش‌های نوین، به صورت تجربی نشان داده است که برنامه‌درسی آموزش‌عالی، پاسخ‌گوی تغییر و تحولات و نیازهای فرد و جامعه نبوده و با چالش‌هایی مواجه هستند. برای مثال گولدن و فرنان^۱ (۲۰۱۸) در تحقیق خود نشان دادند که دانشجویانی که در موسسات آکادمیک کار خود را انجام می‌دهند، در مقایسه با دانشجویانی که در موسسات غیر آکادمیک به کار خود ادامه می‌دهند، به طور عینی بهتر عمل می‌کنند؛ ژائو^۲ و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهش خود بیان کردند که از دیدگاه دانش‌آموختگان (۱) اهداف برنامه درسی باید بر اساس اشتغال و مطابق با نیاز شاگردان به اشتغال و توسعه بلندمدت در آینده باشد. (۲) محتوای برنامه درسی باید به روز باشد و گستره و عمق پوشش مناسب آن باشد. (۳) روش‌های تدریس استاد باید انعطاف‌پذیر و متنوع باشد، تاکید بر مشارکت دانشجویان و تعامل استاد و دانشجو؛ (۴) ارزیابی یادگیری باید به روش‌های مختلف و به روشنی و منطقی انجام شود؛ (۵) برنامه درسی باید بتواند دانشجویان و توانایی‌های دانشجویان را به طور موثر ترویج کند. تونس (۲۰۱۰)، در پژوهش خود نشان داد که برخی از ابعاد برنامه از جمله محتوا، مواد و ارزشیابی نیاز به بهبود دارد و با بهبود این‌ها می‌توان اثربخشی برنامه را افزایش داد. روبرتز، جینتری و تاونسد^۳ (۲۰۰۹) در تحقیق خود بیان کردند که نبود نظام مناسب نظارتی و مشورتی برای دانشجویان، حجم زیاد برنامه‌درسی و نبود تمایز روشن بین برنامه‌آموزشی مقاطع مختلف از مهم‌ترین چالش‌های برنامه‌آموزشی مدیریت می‌باشد؛ کجلگرن^۴ (۲۰۰۵) در پژوهش خود نشان دادند که در ساختار برنامه دکتری پرستاری باید به برنامه‌درسی، تغییرات در زمینه محتوا و زمان توجه شود؛ لوئن (۲۰۰۸) در پژوهش خود با عنوان شکاف‌های برنامه‌درسی در آموزش بازرگانی از دیدگاه ذی‌نفعان نشان داد بین آنچه قصدشده بود و آنچه تجربه شده بود هماهنگی وجود ندارد و دیدگاه‌های کارفرمایان، مدرسان و دانش‌جویان در خصوص شایستگی‌های دانش‌آموخته‌گان متفاوت است؛ لانگینو^۵ (۲۰۰۸)، در پژوهش خود نشان داد که تفکر علمی، در دسترس بودن تکنولوژی برای یادگیری الکترونیکی، از جمله عوامل موثر بر برنامه درسی است. موکلوا و چلوتی^۶، (۲۰۱۶) در پژوهش خود بیان کردند که دانشگاه‌ها نقش مهمی در نیل به اهداف توسعه پایدار در کنیا دارند. کارفرمایان صنعت هتلداری از دانشگاه‌ها درخواست کردند تا

1. Golden and Farnan

2. Zhao

3. Roberts, Gentry & Townsend

4. Kjellgren

5. Lignano

6. Mukolwe & Cheloti

دکتر محسن حاجی تبار فیروزجائی، دکتر رضا میر عرب رضی...

فارغ التحصیلانی را تربیت کنند که آماده کار باشند؛ حسین^۱، (۲۰۱۲) در پژوهش خود نشان دادند که بین دانش و مهارت دانشجویان و ارتباط گروه‌های آموزشی با صنعت توریسم روابط ضعیفی وجود دارد؛ خلخالی (۱۳۹۶) در تحقیق خود نشان داد که کیفیت درونی برنامه‌درسی مطالعات برنامه‌درسی در حد نسبتاً مطلوب بوده است. میزان رضایت مدیران از (دانش، نگرش و مهارت) دانشجویان نسبتاً مطلوب بوده است. همچنین شایستگی‌های (دانش و مهارت‌ها) مورد انتظار در رشته مطالعات برنامه‌درسی از دیدگاه اعضای هیأت علمی و دانشجویان مطلوب و متناسب با انتظارشان بوده و از دیدگاه مدیران نسبتاً مطلوب بوده است.

علیرغم تحقیقات گسترده در برنامه‌های درسی رشته گردشگری گرایش برنامه ریزی و توسعه و انتشار نقدها و بازبینی‌های مفید و متعدد درباره آن، هنوز سؤالات زیادی درباره ماهیت، اهداف و نتایج این برنامه‌ها باقیمانده است عدم پاسخ‌گویی روشن و شفاف به این سؤالات، موجب می‌شود بسیاری از ویژگی‌ها، مهارت‌ها و توانایی‌هایی که باید در برنامه‌درسی، رشته گردشگری گرایش برنامه ریزی و توسعه لحاظ شود مورد غفلت قرار گیرد، لذا پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به سؤالات ذیل می‌باشد.

۱. میزان مطلوبیت برنامه درسی رشته گردشگری گرایش برنامه ریزی و توسعه با توجه به عناصر نه گانه برنامه درسی از دیدگاه استادان و دانشجویان چقدر می‌باشد؟ و چه تفاوتی بین دیدگاه‌شان وجود دارد؟

۲. میزان رضایت فارغ التحصیلان از دانش، نگرش و مهارت کسب شده توسط دانشجویان به چه میزان می‌باشد؟

۳. میزان ضرورت برخورداری فارغ التحصیلان از مهارت‌ها و دانش‌های مورد نیاز جهت استخدام در سازمان‌ها از دیدگاه ذی‌نفعان به چه میزان می‌باشد؟ و چه تفاوت و شباهتی بین دیدگاه‌های ذی‌نفعان وجود دارد؟

روش شناسی

مطالعه حاضر، از نظر هدف، پژوهش از نوع کاربردی است و از نظر شیوه اجرا پژوهشی توصیفی از نوع پیمایشی است. الگویی ارزشیابی در این پژوهش، الگوی مشارکتی است چرا که در آن شرکای اصلی برنامه (دانشجویان، دانش‌آموختگان و مدرسان) میزان تحقق اهداف مورد انتظار را از برنامه مورد داوری قرا می‌دهند و در خصوص کیفیت برنامه‌درسی قضاوت می‌کنند. جامعه آماری تحقیق، شامل اعضای هیأت علمی و دانشجویان کارشناسی ارشد رشته گردشگری گرایش برنامه‌ریزی دانشگاه های سراسری کشور (مازندران، تهران، گیلان و ...) و دانشگاه غیر

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری...

انتفاعی مازنیار مازندران و کلیه دانش‌آموختگان رشته گردشگری در سال تحصیلی ۱۳۹۷ می- باشد. که با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس از نوع غیر تصادفی ۵۰ نفر از دانشجویان، ۳۰ نفر از اعضای هیأت علمی و ۵۰ نفر از مدیران(فارغ تحصیلان) به عنوان نمونه‌آماری انتخاب شدند. مشخصات جمعیت شناختی بر اساس جدول ۱ می‌باشد.

جدول ۱: مشخصات جمعیت شناختی اعضای نمونه

شاخص‌ها	فراوانی	درصد	
رشته تحصیلی اعضای هیات علمی	مدیریت برنامه‌ریزی شهری	۱۷	۵۶/۷
	جغرافیای طبیعی	۹	۳۰
	جغرافیای برنامه‌ریزی شهری	۴	۱۳/۳
رتبه علمی	استاد	۹	۳۰
	دانشیار	۱۵	۵۰
	استادیار	۶	۲۰
جنسیت دانشجوی	مرد	۲۴	۴۸
	زن	۲۶	۵۲
وضعیت شغلی دانشجوی	غیر شاغل	۲۱	۴۲
	شاغل	۲۹	۵۸
علت تحصیل دانشجویان	علاقه به تحصیل	۲۱	۴۲
	ارتقای سطح دانش علمی	۱۴	۲۸
	جدید و نو بودن رشته	۲	۴
	نیاز جامعه	۵	۱۰
	اتفاقی	۸	۱۶

کاردانی		تحصیلات مدیران
۴	۲	
۱۶	۸	کارشناسی
۶۲	۳۱	کارشناسی ارشد
۱۸	۹	دکترا
جامعه شناسی		رشته
۲	۱	
۱۲	۶	جغرافیای برنامه ریزی شهری
۷۶	۳۸	مدیریت گردشگری
مدیریت آموزشی		مدیران
۴	۲	
۴	۲	اقتصاد بازرگانی
۲	۱	علوم دامی

در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات از سه پرسش‌نامه استادان، دانشجویان و دانش‌آموختگان به شرح ذیل استفاده شده است:

۱. پرسش‌نامه محقق ساخته دانشجویان و اعضای هیأت علمی: این دو پرسش‌نامه شامل سه بخش می‌باشد. بخش اول به مشخصات فردی دانشجویان و اعضای هیأت علمی اختصاص دارد. بخش دوم برای ارزیابی کیفیت درونی شامل ۱۳ سؤال بسته‌پاسخ، براساس عناصر ده-گانه (منطق، هدف، محتوا، راهبردهای یادگیری، فعالیت‌های یادگیری، مواد و وسایل، ارزشیابی، گروه‌بندی، زمان و فضا) می‌باشد. این بخش برگرفته از پرسش‌نامه کارایی درونی برنامه‌درسی حجازی و رضایی (۱۳۹۴) و یزدانی (۱۳۸۸) می‌باشد. پاسخ‌ها بر اساس طیف پنج درجه لیکرت (۵- خیلی زیاد ۴- زیاد ۳- متوسط ۲- کم ۱- خیلی کم) تنظیم گردید. و بخش سوم میزان ضرورت برخورداری دانش‌آموختگان رشته برنامه ریزی گردشگری از مهارت‌ها و دانش‌های ذکر شده جهت استخدام در سازمان‌ها را مشخص می‌نماید. این جدول شامل ۲۸ سؤال بر اساس واحدهای درسی رشته برنامه ریزی گردشگری و اهداف واحد درسی براساس سرفصل آموزش- عالی که از سال ۱۳۸۰ اجرا شده می‌باشد که سؤال‌ها به صورت بسته و پاسخ‌ها بر اساس مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت با وزن‌های: کاملاً ضروری (نمره ۵)، بسیار ضروری (نمره ۴)، ضروری (نمره ۳)، تا حدودی ضروری (نمره ۲)، کاملاً غیر ضروری (نمره ۱) تنظیم گردید. به منظور تعیین روایی ابزار پژوهش از روایی محتوایی استفاده شده است. روایی دو بخش اول پرسش‌نامه استاد و دانشجو به دفعات توسط سایر محققان به منظور ارزیابی کارایی درونی برنامه درسی دوره‌های عمومی سازمان‌های مختلف به کار رفته است که براساس عناصر ده‌گانه برنامه‌درسی طراحی و روایی صوری و محتوایی آن تأیید شده بود (حجازی و رضایی، ۱۳۹۴؛ یزدانی، ۱۳۸۸؛ و خلخالی، ۱۳۹۶) و برای تعیین روایی بخش سوم پرسش‌نامه از نظرات ۳ نفر از استادان رشته مطالعات برنامه درسی و ۳ نفر از استادان رشته گردشگری استفاده شد. پایایی کل نیز با استفاده از روش آلفای

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری...

کروناخ برای پرسشنامه استاد ۸۲/۰ و دانشجو ۸۰/۰ محاسبه گردید. که نشانگر پایایی در سطح بالا می باشد.

۲. پرسشنامه مدیران: این پرسشنامه شامل سه بخش می باشد. بخش اول به مشخصات فردی اختصاص دارد، بخش دوم با ۱۳ سؤال بصورت بسته که در مورد دانش (۵ سوال)، نگرش (۴ سوال) و مهارت (۴ سوال) دانش آموختگان برنامه ریزی گردشگری طراحی و تدوین گردید، این بخش برگرفته از پرسشنامه کارایی بیرونی برنامه درسی یزدانی (۱۳۸۸) می باشد. و بخش سوم که همانند بخش سوم پرسشنامه استادان می باشد. روایی این پرسشنامه به دفعات توسط سایر محققان به منظور ارزیابی کارایی بیرونی برنامه درسی به کار رفته است که روایی صوری و محتوایی آن تأیید شده بود (یزدانی، ۱۳۸۸ و خلخال، ۱۳۹۶). پایایی کل نیز با استفاده از روش آلفای کروناخ ۷۹/۰ محاسبه گردید. که نشانگر پایایی در سطح بالا می باشد.

برای جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه ها به سه شکل چاپی (دستی)، تلگرامی و ایمیلی تدوین شده است، پرسشنامه اعضای هیات علمی و دانشجویان دانشگاه مازندران و غیر انتفاعی مازیار بصورت دستی توزیع شد، پرسشنامه های مدیران سازمان ها و دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه های دیگر به کمک استاد مشاور بصورت ایمیلی جمع آوری شده است. در تحلیل اطلاعات از نرم افزار SPSS22 استفاده شد. داده ها با محاسبه آماره های توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) و روش های آمار استنباطی (آزمون تی تک نمونه، تی مسقل، تحلیل واریانس یک راهه و آزمون فریدمن) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته ها

سوال اول: میزان مطلوبیت برنامه درسی رشته گردشگری گرایش برنامه ریزی و توسعه با توجه به عناصر نه گانه برنامه درسی از دیدگاه استادان و دانشجویان چقدر می باشد؟ و چه تفاوتی بین دیدگاه شان وجود دارد؟

به منظور بررسی میزان مطلوبیت عناصر برنامه درسی از دیدگاه استادان و دانشجویان از آزمون t تک نمونه ای، جهت مقایسه بین دیدگاه استادان و دانشجویان در این زمینه از آزمون t مستقل و از آزمون فریدمن، برای اولویت بندی میزان مطلوبیت برنامه درسی از نظر استادان و دانشجویان استفاده شد. مفروضه نرمال بودن توزیع متغیرها با آزمون کالموگروف - اسمیرنوف بررسی شد. که نتایج نشان داد توزیع داده ها نرمال است ($P < 0/05$). جهت بررسی همگنی واریانس ها از آزمون لوین استفاده شد. که نتایج نشان داد سطح معناداری بزرگتر از ۰/۰۵ است، بنابراین فرض صفر تایید و نتیجه گرفته می شود مفروضه همگنی واریانس ها برقرار است.

جدول ۱: توصیف آماری و نتایج آزمون t تک نمونه ای و مستقل نظرات دانشجویان و اعضای هیات علمی در مورد میزان مطلوبیت برنامه درسی

مقایسه گروهی	اعضای هیات علمی					دانشجویان				
	سطح معناداری	آماره t	سطح معناداری	t	انحراف معیار	میانگین	سطح معناداری	T	انحراف معیار	فرضیه
۰,۰۷	۱,۸۰-	۰۴۳.	۲,۱۱۲-	۳۴۶.	۲,۸۷	۰۰۲.	۳,۳۴۴-	۱,۰۱۵	۲,۵۲	منطق
۰,۰۲	۲,۲۲-	۰۰۰.	۷,۶۱۶	۴۷۹.	۳,۶۷	۰۹۰.	۱,۷۳۱	۹۸۱.	۳,۲۴	هدف
۰,۶۴	۰,۴۷	۲۱۱.	۱,۲۷۸	۳۸۱.	۳,۰۹	۱۷۴.	۱,۳۷۸	۸۵۵.	۳,۱۷	محتوا
۰,۷۶	۰,۳۰	۲۲۴.	۱,۲۴۲-	۱,۴۷۰	۲,۶۷	۲۰۹.	۱,۲۷۳	۸۸۹.	۳,۱۶	تدریس
۰,۵۰	۱,۹۹-	۵۰۱.	۶۸۲.	۸۰۳.	۳,۱۰	۰۰۹.	۲,۷۰۵-	۸۸۹.	۲,۶۶	مواد و منابع
۰,۱۱	۱,۵۸-	۰۴۳.	۲,۱۱۲	۳۴۶.	۳,۱۳	۱۶۸.	۱,۴۰۰-	۱,۰۱۰	۲,۸۰	گروه بندی
۰,۰۹	۱,۶۸	۰۵۶.	۱,۹۸۹	۵۵۱.	۳,۲۰	۰۰۵.	۲,۹۲۰	۸۲۳.	۳,۳۴	فعالیت‌های یادگیری
۰,۲۰	۱,۲۹	۳۸۰.	۸۹۱-	۴۱۰.	۲,۹۳	۰۰۱.	۳,۶۶۵	۸۱۰.	۳,۴۲	زمان
۰,۰۲	۲,۲۴	۳۲۶.	۱,۰۰۰	۹۱۳.	۳,۱۷	۴۱۷.	۸۱۹.	۸۶۳.	۳,۱۰	فضا
۰,۸۸	۰,۱۴	۰۴۶.	۲,۰۸۳-	۹۶۴.	۲,۶۳	۷۷۶.	۲۸۶-	۹۸۹.	۲,۹۶	ارزشیابی

در جدول ۱ میانگین و انحراف معیار نمرات مربوط به نظرات دانشجویان و اعضای هیات علمی در مورد میزان مطلوبیت عناصر برنامه درسی به همراه نتایج آزمون t ارائه شده است. از نظر دانشجویان میزان مطلوبیت عناصر "منطق و مواد و منابع" در سطح پایین، میزان مطلوبیت فعالیتهای یادگیری و زمان در سطح بالا است. به دلیل معنادار نبودن نتایج میزان مطلوبیت سایر عناصر برنامه درسی در سطح متوسط میباشد. از نظر اعضای هیات علمی میزان مطلوبیت عناصر "منطق، و ارزشیابی" در سطح پایین، میزان مطلوبیت هدف و گروه بندی در سطح بالا است. به دلیل عدم معناداری نتایج میزان مطلوبیت سایر عناصر برنامه درسی در سطح متوسط میباشد. در دو ستون آخر نتایج آزمون t مستقل جهت مقایسه نظرات دانشجویان و اعضای هیات علمی در مورد میزان مطلوبیت عناصر برنامه درسی ارائه شده است. براساس نتایج بدست آمده

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری...

هیچ یک از مقادیر t بدست آمده معنی دار نمی باشد ($P > 0/05$) جز هدف و فضا که در سطح $0/05$ معنادار می باشند. بر این اساس نتیجه گرفته می شود بین نظرات دانشجویان و اعضای هیات علمی در مورد میزان مطلوبیت عناصر برنامه درسی ارائه شده از نظر هدف و فضا تفاوت وجود دارد.

جدول شماره ۲: نتایج آزمون فریدمن، برای اولویت بندی میزان مطلوبیت برنامه درسی از نظر استادان و دانشجویان

دانشجویان				اعضای هیات علمی				گویه‌ها
رتبه	رتبه میانگین	انحراف معیار	رتبه میانگین	رتبه	رتبه میانگین	انحراف معیار	میانگین	
نهم	3.98	.843	2.65	هشتم	4.40	.346	2.87	منطق
دوم	6.81	.851	3.40	اول	7.93	.479	3.67	هدف
ششم	5.24	.713	3.00	دوم	6.23	.519	3.30	محتوا
پنجم	5.71	.853	3.14	هفتم	4.60	1.470	2.67	تدریس
دهم	3.92	.755	2.76	ششم	5.63	.803	3.10	مواد و منابع
اول	7.29	.947	3.70	چهارم	5.80	.346	3.13	گروه بندی
چهارم	5.84	.795	3.23	سوم	6.07	.551	3.20	فعالیت‌های یادگیری
سوم	6.34	.854	3.33	نهم	4.35	.536	2.88	زمان
هفتم	4.93	.925	2.93	پنجم	5.73	.913	3.17	فضا
هفتم	4.93	.810	2.95	دهم	4.25	.964	2.63	ارزشیابی
	5.49	0.834	3.12		5.92	0.656	3.06	جمع گویه‌ها

در جدول ۲ نتیجه آزمون فریدمن، برای اولویت بندی میزان مطلوبیت برنامه درسی از نظر استادان و دانشجویان، ارائه شده است. آماره کای اسکوتر آزمون فریدمن برای استادان $46/72$ و دانشجویان $19/77$ با درجه آزادی ۹ است که سطح معناداری آن کمتر از $0/05$ است. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که از دیدگاه استادان، عناصر (هدف، محتوا و فعالیت‌های یادگیری) دارای بیشترین و عناصر (ارزشیابی، زمان و منطق) دارای کمترین مطلوبیت در نظر گرفته شده است. از دیدگاه دانشجویان عناصر (گروه بندی، هدف و زمان) دارای بیشترین و عناصر (مواد و منابع، منطق، فضا و ارزشیابی) دارای کمترین مطلوبیت در نظر گرفته شده است.

سوال دوم: میزان رضایت مدیران (فارغ التحصیلان) از دانش، نگرش و مهارت کسب شده توسط دانشجویان به چه میزان می باشد؟
جدول ۳: نتایج آماره توصیفی، تی تک نمونه‌ای و آزمون فریدمن از نظر مدیران در مورد دانش نگرش و مهارت کسب شده

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	آماره t	درجه آزادی	P-) (Value	رتبه میانگین	رتبه
دانش	2.98	.742	- .191	49	.850	۶/۲۴	ششم
	3.18	.825	1.54 2	49	.129	۶/۹۲	یازدهم
	3.16	.889	1.27 3	49	.209	۶/۷۸	هفتم
	2.98	1.000	- .141	49	.888	۶/۲۲	دوازدهم
	3.34	1.022	2.35 1	49	.023	۷/۴۳	چهارم
دانش	3.13	.530	1.70 9	49	.094		
مهارت:	3.28	1.179	1.68 0	49	.099	۷/۲۷	پنجم
	3.12	.824	1.03 0	49	.308	۶/۶۸	نهم
	3.00	.756	.000	49	1.000	۶/۱۰	سیزدهم
	3.14	.904	1.09 5	49	.279	۶/۶۸	نهم
مهارت	3.14	.720	1.32 6	49	.191		
نگرش	3.18	1.044	1.21 9	49	.229	۶/۷۲	هشتم
	3.40	.990	2.85 8	49	.006	۸/۱۰	دوم

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری...

اول	۸/۱۴	.010	49	2.68 0	1.108	3.42	پاسخ دادن میزان معلومات واطلاعات کسب شده دانش آموختگان به انتظارات
سوم	۷/۷۲	.004	49	2.99 0	.851	3.36	برخوداری دانش آموختگان از روحیه خلاقیت و نوآوری در زمینه برنامه ریزی
		.002	49	3.22 6	.745	3.34	نگرش

در جدول ۳ میانگین و انحراف معیار نمرات مربوط به نظرات پاسخگویان در مورد میزان رضایت مدیران از دانش، نگرش و مهارت کسب شده توسط دانشجویان به همراه نتایج آزمون t تک نمونه‌ای و آزمون فریدمن ارائه شده است در مورد میزان رضایت مدیران از دانش کسب شده توسط دانشجویان در وضعیت متوسط یا نسبتاً مطلوب، نگرش در وضعیت متوسط و در مورد میزان رضایت مدیران از مهارت کسب شده توسط دانشجویان در وضعیت بالاتر از متوسط یا مطلوب می‌باشند. بر اساس نتایج آزمون فریدمن مقدار کای اسکور برای تفاوت رتبه بندی سوالات ۲۲/۸۲ با درجه آزادی ۱۲ است که سطح معناداری آن کمتر از ۰/۰۵ است. رتبه اول، دوم و سوم به ترتیب مربوط به معلومات کسب شده به انتظارات، روحیه سازگاری و هماهنگی با تغییرات و روحیه خلاقیت و نوآوری است. کمترین میزان رضایت مربوط به دانش نظری برای ارائه راهکارهای جدید، آشنایی با روشهای علمی و منطقی حل مشکلات، و توانایی نقد و بررسی برنامه های درسی است که به ترتیب رتبه های یازده، دوازده و سیزده میزان رضایت را دارند.

سوال سوم: میزان ضرورت برخورداری فارغ التحصیلان از مهارت‌ها و دانش‌های مورد نیاز جهت استخدام در سازمان‌ها از دیدگاه ذی نفعان به چه میزان می‌باشد؟ و چه تفاوت و شباهتی بین دیدگاه های ذی نفعان وجود دارد؟

جدول ۴: توصیف آماری و نتایج آزمون t تک نمونه‌ای جهت بررسی نظرات دانشجویان، استادان و مدیران (فارغ التحصیلان) از میزان ضرورت مهارت‌ها و دانش‌های مورد نیاز جهت استخدام در سازمان‌ها

		اعضای هیات علمی						دانشجویان				
سطح معنی داری	t	میانگین	انحراف معیار	سطح معنی داری	t	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	t		
.000	9.973	.546	3.77	.000	11.05	.659	4.29	.000	6.91	.911	3.89	مدیریت منابع انسانی در صنعت گردشگری
.000	4.956	.685	3.48	.000	12.58	.466	4.07	.000	8.61	.730	3.89	اصول مدیریت و بازاریابی خدمات

مدیران (فارغ التحصیلان)				اعضای هیات علمی				دانشجویان				
.000	4.912	.849	3.59	.000	6.608	.926	4.05	.015	2.52	1.120	3.40	سامانه‌های اطلاعاتی در صنعت گردشگری
.000	10.11	.545	3.78	.000	5.676	.959	3.93	.000	5.29	.908	3.68	مدیریت کیفیت جامع در صنعت جهانگردی
.001	3.503	1.050	3.52	.000	7.913	.609	3.84	.000	10.2 2	.754	4.09	محیط ملی و بین المللی تجارت گردشگری
.001	3.433	.577	3.28	.000	15.50	.409	4.20	.000	14.8 6	.656	4.38	تحلیل رفتار جهانگردی و تعامل فرهنگی
.000	8.510	.690	3.83	.000	9.057	.542	3.86	.000	5.68	.970	3.78	خط مشی گذاری در صنعت گردشگری
.000	6.241	.650	3.57	.000	7.828	.691	3.94	.017	2.46	1.107	3.39	حسابداری مدیریت (جهانگردی)
.000	5.992	.519	3.44	.000	12.53	.472	4.06	.129	1.54	.947	3.21	روش های کمی در جهانگردی
.000	6.177	.744	3.65	.000	24.81	.306	4.34	.000	4.22	1.038	3.62	ارزیابی طرح های توسعه جهانگردی
.000	5.068	.670	3.48	.000	15.83	.393	4.11	.000	4.87	.841	3.58	مدیریت اکوسیستم های طبیعی
.010	2.673	.820	3.31	.000	7.140	.678	3.86	.000	9.71	.793	4.09	مدیریت استراتژیک جهانگردی
.000	7.982	.549	3.62	.000	5.764	.906	3.89	.000	6.77	.960	3.92	برنامه ریزی جهانگردی در کشورهای در حال توسعه
.000	8.062	.605	3.69	.000	4.000	1.08	3.71	.000	5.07	1.129	3.81	سمینار در مسائل جهانگردی پایدار

در جدول ۴ میانگین و انحراف معیار نمرات مربوط به نظرات دانشجویان، اعضای هیات علمی و مدیران در مورد میزان ضرورت برخورداری فارغ التحصیلان رشته از مهارت‌ها و دانش‌های مورد نیاز جهت استخدام در سازمان‌ها، به همراه نتایج آزمون t تک نمونه‌ای ارائه شده است. براساس نتایج بدست آمده از نظر دانشجویان روشهای کمی در جهانگردی در سطح بالا متوسط (تا حدی متناسب با انتظارات یادگیرنده) و میزان ضرورت سایر مهارت‌ها در سطح بالا (متناسب با انتظارات یادگیرنده) می‌باشد. از دیدگاه اعضای هیات علمی و مدیران میزان ضرورت همه مهارت‌ها در سطح بالا (متناسب با انتظارات استادان و مدیران) می‌باشد.

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری...

جدول شماره ۵: نتایج آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی مهارت‌ها و دانش‌های مورد نیاز
از نظر دانشجویان، استادان و مدیران

مدیران (فارغ التحصیلان)				دانشجویان				اعضای هیات علمی				گویه‌ها
رتبه	رتبه میانگین	انحراف معیار	رتبه میانگین	رتبه	رتبه میانگین	انحراف معیار	رتبه میانگین	رتبه	رتبه میانگین	انحراف معیار	رتبه میانگین	
3	8.70	.546	3.77	7	7.58	.911	3.89	1	9.45	.659	4.29	مدیریت منابع انسانی در صنعت گردشگری
10	6.87	.685	3.48	8	7.44	.730	3.89	9	7.18	.466	4.07	اصول مدیریت و بازاریابی خدمات
11	6.78	.849	3.59	12	5.95	1.120	3.40	4	8.11	.926	4.05	سامانه‌های اطلاعاتی در صنعت گردشگری
2	8.81	.545	3.78	9	7.28	.908	3.68	8	7.23	.959	3.93	مدیریت کیفیت جامع در صنعت جهانگردی
7	7.64	1.050	3.52	2	9.16	.754	4.09	14	6.09	.609	3.84	محیط ملی و بین‌المللی تجارت گردشگری
14	5.52	.577	3.28	1	10.62	.656	4.38	3	8.54	.409	4.20	تحلیل رفتار جهانگردی و تعامل فرهنگی
1	8.96	.690	3.83	6	7.60	.970	3.78	11	6.63	.542	3.86	خط مشی‌گذاری در صنعت گردشگری
8	7.21	.650	3.57	13	5.69	1.107	3.39	10	6.64	.691	3.94	حسابداری (جهانگردی)
12	6.75	.519	3.44	14	4.53	.947	3.21	7	7.38	.472	4.06	روش‌های کمی در جهانگردی
5	7.94	.744	3.65	10	7.01	1.038	3.62	2	9.25	.306	4.34	ارزیابی طرح‌های توسعه جهانگردی
9	7.17	.670	3.48	11	6.51	.841	3.58	5	7.80	.393	4.11	مدیریت اکوسیستم‌های طبیعی
13	6.31	.820	3.31	3	9.11	.793	4.09	12	6.54	.678	3.86	مدیریت استراتژیک جهانگردی
6	7.85	.549	3.62	4	8.41	.960	3.92	6	7.66	.906	3.89	برنامه ریزی جهانگردی در

مديران (فارغ التحصيلان)				دانشجویان				اعضای هیات علمی				گويه‌ها
رتبه	رتبه میانگین	انحراف معیار	میانگین	رتبه	رتبه میانگین	انحراف معیار	میانگین	رتبه	رتبه میانگین	انحراف معیار	میانگین	
												کشورهای در حال توسعه
4	8.49	.605	3.69	5	8.11	1.129	3.81	13	6.52	1.08	3.71	سمینار در مسائل جهانگردی پایدار
	7.59	0.78	3.79		7.34	0.98	3.89		7.23	0.87	3.92	جمع مولفه‌ها

در جدول ۵ نتیجه آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی مهارت‌ها و دانش‌های مورد نیاز جهت استخدام در سازمان‌ها از نظر دانشجویان استادان و مدیران، ارائه شده است. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که مقدار کای اسکوئر برای استادان ۲۴/۱۱، دانشجویان ۴۸/۷۶ و مدیران ۸۷/۱۵ است که با درجه آزادی ۱۳ در سطح ۰/۰۵ معنادار است. از دیدگاه استادان، آشنایی با (مدیریت منابع انسانی در صنعت گردشگری، ارزیابی طرح‌های توسعه جهانگردی، تحلیل رفتار جهانگردی و تعامل فرهنگی و سامانه‌های اطلاعاتی در صنعت گردشگری) دارای بیشترین ضرورت و آشنایی با محیط ملی و بین‌المللی تجارت گردشگری، سمینار در مسائل جهانگردی پایدار، از دیدگاه دانشجویان، آشنایی با (تحلیل رفتار جهانگردی و تعامل فرهنگی، محیط ملی و بین‌المللی تجارت گردشگری، مدیریت استراتژیک جهانگردی) دارای بیشترین ضرورت و آشنایی با (روش‌های کمی در جهانگردی، و حسابداری مدیریت جهانگردی) دارای کمترین ضرورت و از دیدگاه مدیران، آشنایی با (خط مشی گذاری در صنعت گردشگری، محیط ملی و بین‌المللی تجارت گردشگری) دارای بیشترین ضرورت و آشنایی با (تحلیل رفتار جهانگردی و تعامل فرهنگی، و مدیریت استراتژیک جهانگردی) دارای کمترین ضرورت جهت استخدام در سازمان‌ها هستند.

جدول ۶: نتایج تحلیل واریانس جهت مقایسه برخورداری فارغ التحصیلان رشته برنامه

ریزی از مهارت‌ها و دانش‌ها

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معناداری
گروه	3.389	2	1.694	7.004	.001
خطا	30.720	127	.242		
کل	34.109	129			

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری...

در جدول ۶ آزمون تحلیل واریانس برای مقایسه دیدگاه دانشجویان، اعضای هیات علمی و مدیران درباره ضرورت برخورداری فارغ‌التحصیلان رشته برنامه ریزی از مهارت‌ها و دانش‌ها نشان داده شده است. مقدار F بدست آمده برابر با $۷/۰۰۴$ است و سطح معنی داری آن نیز کوچکتر از $۰/۰۱$ می باشد ($p < ۰/۰۱$). با توجه به معنی داری مقدار F بدست آمده، می‌توان نتیجه گرفت که بین دیدگاه دانشجویان، اعضای هیات علمی و مدیران درباره میزان ضرورت برخورداری فارغ‌التحصیلان رشته برنامه ریزی از مهارت‌ها و دانش‌ها تفاوت وجود دارد. به منظور مقایسه زوجی نظرات هر یک گروه‌ها، از آزمون تعقیبی بن فرونی استفاده شد که نتایج حاصل در ادامه ارائه شده است.

جدول ۷: آزمون تعقیبی بن فرونی

متغیر وابسته	گروه ۱	گروه ۲	اختلاف میانگین	خطای استاندارد	سطح معناداری
برخورداری فارغ‌التحصیلان دانشجو رشته برنامه درسی از مهارت‌ها و دانش‌ها	مدیر		0.192	0.098	0.161
	استاد		-0.231	0.114	0.131
دانش‌ها	استاد	مدیر	-0.423*	0.114	0.001

بر اساس نتایج بدست آمده بین نظرات دانشجویان و اعضای هیات علمی و مدیران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد اما بین نظرات مدیران با اعضای هیات علمی در مورد میزان ضرورت برخورداری فارغ‌التحصیلان رشته برنامه درسی از مهارت‌ها و دانش‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول شماره ۸: مقایسه میانگین متغیرهای مورد مطالعه در بین گروه‌های مختلف

سطح معناداری	F	میانگین	تعداد	مقایسه متغیرها
۰/۰۰۴	۵/۸۰	۳/۷۷	۵۰	مدیران
		۳/۸۹	۵۰	دانشجویان
		۴/۳۳	۳۰	اعضای هیات علمی
۰/۰۰۰	۸/۷۳	۳/۴۸	۵۰	مدیران
		۳/۸۹	۵۰	دانشجویان
		۴/۰۷	۳۰	اعضای هیات علمی

سطح معناداری	F	میانگین	تعداد	مقایسه متغیرها
		۳/۵۹	۵۰	مدیران
۰/۰۰۷	۵/۱۲	۳/۴۰	۵۰	دانشجویان
		۴/۱۲	۳۰	اعضای هیات علمی
		۳/۷۸	۵۰	مدیران
۰/۲۲۸	۱/۴۹	۳/۶۸	۵۰	دانشجویان
		۴	۳۰	اعضای هیات علمی
		۳/۵۲	۵۰	مدیران
۰/۰۰۴	۵/۶۶	۴/۰۹	۵۰	دانشجویان
		۳/۸۸	۳۰	اعضای هیات علمی
		۳/۲۸	۵۰	مدیران
۰/۰۰۰	۵/۶۹	۴/۳۸	۵۰	دانشجویان
		۴/۲۶	۳۰	اعضای هیات علمی
		۳/۸۳	۵۰	مدیران
۰/۸۸۴	۰/۱۲	۳/۷۸	۵۰	دانشجویان
		۳/۸۷	۳۰	اعضای هیات علمی
		۳/۵۷	۵۰	مدیران
۰/۰۱۲	۴/۵۹	۳/۳۹	۵۰	دانشجویان
		۳/۹۹	۳۰	اعضای هیات علمی
		۳/۴۴	۵۰	مدیران
۰/۰۰۰	۱۵/۱۸	۳/۲۱	۵۰	دانشجویان
		۴/۱۰	۳۰	اعضای هیات علمی
		۳/۶۵	۵۰	مدیران
۰/۰۰۰	۹/۱۰۰	۳/۶۲	۵۰	دانشجویان
		۴/۳۵	۳۰	اعضای هیات علمی
		۳/۴۸	۵۰	مدیران
۰/۰۰۰	۸/۰۸۴	۳/۵۸	۵۰	دانشجویان
		۴/۱۰	۳۰	اعضای هیات علمی
		۳/۳۱	۵۰	مدیران
۰/۰۰۰	۱۳/۲۹۳	۴/۰۹	۵۰	دانشجویان
		۳/۹۳	۳۰	اعضای هیات علمی

سطح معناداری	F	میانگین	تعداد	مقایسه متغیرها
۰/۱۳۵	۲/۰۲۵	۳/۶۲	۵۰	مدیران
		۳/۸۴	۵۰	دانشجویان
		۳/۹۷	۳۰	اعضای هیات علمی
		۳/۶۹	۵۰	مدیران
۰/۷۹۵	۰/۲۳۰	۳/۸۱	۵۰	دانشجویان
		۳/۸۰	۳۰	اعضای هیات علمی

نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد که از بین گروه‌های مختلف پاسخگویان در دروس (مدیریت کیفیت جامع در صنعت جهانگردی، خط‌مشی‌گذاری در صنعت گردشگری، برنامه‌ریزی جهانگردی در کشورهای در حال توسعه و سمینار در مسائل جهانگردی پایدار) تفاوت معناداری وجود ندارد و در بقیه دروس در سطح ۰/۰۵ تفاوت معناداری وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

در ارتباط با اینکه میزان مطلوبیت برنامه درسی رشته گردشگری گرایش برنامه ریزی و توسعه با توجه به عناصر نه گانه برنامه درسی از دیدگاه استادان و دانشجویان چقدر می‌باشد؟ و چه تفاوتی بین دیدگاهشان وجود دارد؟؛ نتایج آزمون تی تک نمونه نشان داد که از نظر دانشجویان میزان مطلوبیت دو عنصر "منطق و مواد و منابع" در سطح پایین، میزان مطلوبیت دو عنصر فعالیتهای یادگیری و زمان در سطح بالا و مطلوبیت سایر عناصر برنامه درسی در سطح متوسط می‌باشد. از نظر اعضای هیات علمی میزان مطلوبیت عناصر "منطق و ارزشیابی" در سطح پایین، میزان مطلوبیت هدف و گروه بندی در سطح بالا و مطلوبیت سایر عناصر برنامه درسی در سطح متوسط می‌باشد همچنین نتایج آزمون t مستقل نشان داد که بین نظر اعضای هیات علمی و دانشجویان در مورد میزان مطلوبیت عناصر برنامه درسی ارائه شده (جز هدف و فضا) تفاوتی بین دیدگاهشان وجود. در تحلیل این یافته‌ها، می‌توان گفت که از نظر اعضای هیات علمی و دانشجویان عوامل متعددی بر مطلوبیت برنامه درسی رشته گردشگری موثر است از جمله این عوامل می‌توان به تدوین دروس بر اساس نیازهای دانشجویان و جامعه، صریح و شفاف بیان اهداف آموزشی درس توسط مدرسین، در اختیار قرار دادن محتوای ارائه‌شده مفاهیم اساسی و تخصصی مورد نیاز، موثر بودن محتوای ارائه‌شده در ارتقای صلاحیت علمی و عملی شما، استفاده از وسایل کمک آموزشی مناسب برای هر درس، تاثیر فعالیت های یادگیری انفرادی در تقویت بنیه علمی و کافی بودن زمان ارائه‌شده برای هر درس، ارتباط مثبت و توأم با درک

دکتر محسن حاجی تبار فیروزجائی، دکتر رضا میر عرب رضی...

متقابل استاد و دانشجو و کمک به بهسازی حرفه‌ای دانشجویان از طریق توجه به برنامه‌درسی توسعه یافته بر پایه دیدگاه‌ها و یافته‌های علمی را نام برد.

همچنین تجزیه و تحلیل آزمون فریدمن نشان داد که از دیدگاه استادان، عناصر (هدف، محتوا و فعالیت‌های یادگیری) دارای بیشترین و عناصر (ارزشیابی، زمان و منطق) دارای کمترین مطلوبیت در نظر گرفته شده است همچنین از دیدگاه دانشجویان عناصر (گروه‌بندی، هدف و زمان) دارای بیشترین و عناصر (مواد و منابع، منطق، فضا و ارزشیابی) دارای کمترین مطلوبیت در نظر گرفته شده است. در تبیین این یافته که از نظر اعضای هیات علمی هدف داری بیشترین مطلوبیت است می‌توان چنین گفت که شاید بین اهداف واحدهای درسی با اهداف کلی رشته گردشگری گرایش برنامه ریزی توسعه تناسب و هماهنگی کافی وجود داشته و یا اهداف سرفصل‌ها به اندازه کافی مبین دانش، مهارت و نگرشی که انتظار می‌رود دانشجو پس از طی دوره آموزشی به آن دست یابد می‌باشد و همین‌طور اهداف رشته با تغییرات دانش در حوزه رشته‌ی مربوطه تناسب لازم را دارد و با نیازهای بازار کار و پرورش نیروی انسانی متخصص موردنیاز کشور متناسب است و اهداف ذکر شده در واحدهای درسی از صراحت و روشنی برخوردار می‌باشند که در این زمینه هم استادان و هم دانشجویان به این نکته اشاره داشتند که اهداف جز عناصر مطلوب برنامه درسی می‌باشد؛ همچنین در بین عناصر برنامه درسی عنصری که هم دانشجویان و هم اعضای هیات علمی بعنوان کمترین مطلوبیت به اشاره داشتند عنصر ارزشیابی بود که در تبیین این یافته هم به این مساله می‌توان اشاره داشت که ممکن است روش‌های ارزشیابی آموزشی مورداستفاده یادگیری واقعی دانشجویان این رشته را اندازه‌گیری نکرده و یا روش‌های ارزشیابی با محتوای دروس هماهنگ نیست یا در ارزشیابی یادگیری دانشجویان از ارزشیابی تکوینی و تراکمی به‌صورت مناسب استفاده نشده است، همچنین ممکن است اعضای هیات علمی در ارزشیابی یادگیری دانشجویان به پژوهش‌ها و تحقیقات فردی اهمیت زیادی نداده‌اند و یا حتی برنامه‌های درسی تنظیم شده به نحو مطلوب ارزشیابی نشده‌اند و نیز شاید تغییر در برنامه‌های درسی بدون ارزیابی مناسب آن برنامه انجام می‌شود و همچنین ممکن است در ارزشیابی دانشجویان به اهداف از قبل تعیین‌شده توجه نشده باشد، به همین خاطر بازنگری سریع را در عامل ارزشیابی برنامه درسی این رشته ضروری می‌نماید

در ارتباط با اینکه میزان رضایت فارغ التحصیلان از دانش، نگرش و مهارت کسب شده توسط دانشجویان به چه میزان می‌باشد؟؛ نتایج آزمون تی تک نمونه نشان داد که در مورد میزان رضایت مدیران از دانش کسب شده توسط دانشجویان وضعیت متوسط (نسبتاً مطلوب)، نگرش وضعیت متوسط و در مورد میزان رضایت مدیران از مهارت کسب شده توسط دانشجویان وضعیت بالاتر از متوسط یا مطلوب می‌باشند. نکته‌ی قابل توجه این است که کارفرمایان بیشتر انتظار دارند دانش‌آموختگان از دانش عملی و کاربردی لازم برای انجام دادن وظایف تخصصی در

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری...

سازمان برخوردار باشند. که دانش‌آموختگان توانسته‌اند از برنامه‌درسی موجود، دانش نسبتاً مطلوب را کسب نمایند به عبارتی اهداف، منطق، مدرسین و فرصت‌های یادگیری در حد مطلوب با هم تلفیق شده و دانش به روز را در دانش‌آموختگان ایجاد نموده‌اند. همچنین نتایج تجزیه و تحلیل یافته‌های فریدمن نشان داد که رتبه اول میزان رضایت مربوط به پاسخ معلومات کسب شده به انتظارات است. رتبه دوم و سوم به ترتیب مربوط به روحیه سازگاری و هماهنگی با تغییرات و روحیه خلاقیت و نوآوری است. کمترین میزان رضایت مربوط به دانش نظری برای ارائه راهکارهای جدید، آشنایی با روشهای علمی و منطقی حل مشکلات، و توانایی نقد و بررسی برنامه‌های درسی است که به ترتیب رتبه‌های یازده، دوازده و سیزده میزان رضایت را دارند.

در ارتباط با اینکه میزان ضرورت برخورداری فارغ‌التحصیلان از مهارت‌ها و دانش‌های مورد نیاز جهت استخدام در سازمان‌ها از دیدگاه ذی‌نفعان به چه میزان می‌باشد؟ و چه تفاوت و شباهتی بین دیدگاه‌های ذی‌نفعان وجود دارد؟؛ نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که از نظر دانشجویان روشهای کمی در جهانگردی در سطح متوسط و میزان ضرورت سایر مهارت‌ها در سطح بالا می‌باشد. از دیدگاه اعضای هیات علمی و مدیران میزان ضرورت همه مهارت‌ها در سطح بالا می‌باشد. به عبارتی می‌توان گفت که از دیدگاه دانشجویان بجز درس روش‌های کمی در جهانگردی که در سطح متوسط بوده است، دانش و مهارت مورد نیاز جهت استخدام در سازمان‌ها در بقیه دروس متناسب با انتظاراتشان بوده است. از دیدگاه اعضای هیات علمی و مدیران دانش و مهارت مورد نیاز جهت استخدام در سازمان‌ها تمامی دروس متناسب با انتظاراتشان بوده است. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک راهه نشان داد که بین دیدگاه مدیران (فارغ‌التحصیلان)، استادان و دانشجویان از لحاظ دانش، مهارت و نگرش تفاوت معناداری وجود دارد. اما بین نظرات مدیران با اعضای هیات علمی در مورد میزان ضرورت برخورداری فارغ‌التحصیلان رشته برنامه‌ریزی از مهارت‌ها و دانش‌ها دیدگاه مثبت‌تری نسبت به دانشجویان دارند. این یافته با نتایج پژوهش‌های لوئن (۲۰۰۸)، و خلخالی (۱۳۹۶) همسو می‌باشد. لوئن (۲۰۰۸) در پژوهش خود با عنوان شکاف‌های برنامه‌درسی در آموزش بازرگانی و خلخالی (۱۳۹۶) در ارزیابی از برنامه‌درسی رشته مطالعات برنامه‌درسی نشان داد بین آنچه قصدشده بود و آنچه تجربه شده بود هماهنگی وجود ندارد و دیدگاه‌های کارفرمایان، مدرسان و دانشجویان در خصوص شایستگی‌های دانش‌آموخته‌گان متفاوت است؛ همچنین نتایج آزمون فریدمن نشان داد که از دیدگاه استادان، آشنایی با (مدیریت منابع انسانی در صنعت گردشگری، ارزیابی طرح‌های توسعه جهانگردی، تحلیل رفتار جهانگردی و تعامل فرهنگی و سامانه‌های اطلاعاتی در صنعت گردشگری) دارای بیشترین ضرورت و آشنایی با محیط ملی و بین‌المللی تجارت گردشگری، سمینار در مسائل جهانگردی پایدار، مدیریت استراتژیک جهانگردی دارای کمترین ضرورت جهت استخدام در سازمان‌ها هستند. از دیدگاه دانشجویان، آشنایی با (تحلیل

رفتار جهانگردی و تعامل فرهنگی، محیط ملی و بین‌المللی تجارت گردشگری و مدیریت استراتژیک جهانگردی) دارای بیشترین ضرورت و آشنایی با (روش‌های کمی در جهانگردی، حسابداری مدیریت (جهانگردی)، و سامانه‌های اطلاعاتی در صنعت گردشگری) دارای کمترین ضرورت جهت استخدام در سازمان‌ها هستند. و از دیدگاه مدیران، آشنایی با لایحه مشی گذاری در صنعت گردشگری، محیط ملی و بین‌المللی تجارت گردشگری و مدیریت منابع انسانی در صنعت گردشگری) دارای بیشترین ضرورت و آشنایی با (تحلیل رفتار جهانگردی و تعامل فرهنگی، مدیریت استراتژیک جهانگردی و روش‌های کمی در جهانگردی) دارای کمترین ضرورت جهت استخدام در سازمان‌ها هستند.

نتیجه‌گیری

بررسی نتایج مربوط به تحلیل عناصر برنامه درسی از دیدگاه استادان و دانشجویان نشان داد که از دیدگاه دانشجویان و استادان عناصر برنامه درسی موجود از نظر منطق، محتوای دروس، منابع استفاده شده، شیوه‌های گروه‌بندی دانشجویان، فراهم نمودن فعالیت‌های یادگیری برای دانشجویان، طول زمان دوره و شیوه‌های ارزشیابی از یادگیری فراگیران در حد نسبتاً مطلوبی قرار دارد اما هنوز با استانداردهای بالای کارایی درونی فاصله دارد. از لحاظ کیفیت بیرونی، یافته‌ها نشان داد که اهداف، منطق و فرصت‌های یادگیری در حد مطلوب با هم تلفیق شده و دانش به روز را در دانشجویان ایجاد نموده اند. با برگزاری این دوره دانشجویان احساس می‌نمایند که می‌توانند از به روز بودن دانش و معلومات خود مطمئن باشند. از عوامل مؤثر در این مسأله می‌توان از فقدان مکان مناسب، تجهیزات کافی و به روز و همچنین فرصت‌های یادگیری محدود به منظور به کارگیری آموخته‌های نظری دانشجویان نام برد. لذا به نظر می‌رسد بازنگری و طراحی مجدد برنامه‌درسی دوره کارشناسی ارشد رشته گردشگری به منظور ارتقای کیفی کارایی درونی و اثربخشی بیرونی آن از سطح متوسط به سطح مطلوب، اهمیت و ضرورت دارد. با توجه به عدم استفاده از روش‌های نمونه گیری تصادفی و محدود بودن نمونه‌آماری پژوهش حاضر، در تعمیم نتایج این پژوهش باید دقت داشت و با احتیاط عمل کرد با عنایت به نتایج پژوهش، برای بهبود برنامه‌درسی گرایش برنامه ریزی و توسعه پیشنهاد می‌شود:

- با توجه به نامطلوب بودن مولفه منطق، در برنامه درسی از دیدگاه دانشجویان و اعضای هیات علمی پیشنهاد می‌شود که به دیدگاه‌های استفاده‌کنندگان از این برنامه (اساتید، دانشجویان و فارغ‌التحصیلان) در هنگام طراحی و تدوین برنامه‌درسی توجه شود.
- با توجه به نامطلوب بودن مولفه روش تدریس از دیدگاه دانشجویان، پیشنهاد می‌شود که کارگاه‌های آموزشی روش‌های تدریس جدید به منظور مهارت‌افزایی و آشنا کردن اعضای

ارزیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد گردشگری...

هیات علمی این رشته با چگونگی استفاده و کاربست روش‌های تدریس فعال، مشارکتی و مبتنی بر حل مسئله در فرایندهای آموزش کلاسی صورت پذیرد.

- با توجه به نامطلوب بودن مولفه ارزشیابی از دیدگاه دانشجویان و اعضای هیات علمی، پیشنهاد می‌شود که از کارگاه‌های آموزشی شیوه‌های ارزشیابی چندگانه به منظور آموزش و آشنا کردن استادان این رشته با شیوه‌های متنوع ارزشیابی تحصیلی و ایجاد ذهنیت و مهارت لازم در آنها برای به کارگیری ابزارهای مختلف ارزشیابی و اکتفا نکردن به نتایج آزمون‌های مداد-کاغذی، صورت پذیرد.

- یکی از رویکردهای نوین برای اشتغال دانش‌آموخته‌گان نظام آموزش عالی کشور، توجه به رویکردهایی جامع نگر مانند قابلیت اشتغال می‌باشد. در شرایط کنونی برنامه درسی نظام آموزش عالی رشته گردشگری گرایش برنامه ریزی و توسعه کشور ما از سه مولفه اصلی قابلیت اشتغال تنها به موضوع مهارت‌های آکادمیک آن هم به صورت ناقص می‌پردازد. و به دو مولفه دیگر یعنی مهارت‌های توسعه فردی و توسعه کسب و کار نه تنها پرداخته نمی‌شود، بلکه برنامه درسی دانشگاهی ما تأثیر منفی بر این مهارت‌ها می‌گذارد که از قضا از مهارت‌های آکادمیک برای ایجاد قابلیت اشتغال اهمیت بیشتری دارند. بنابراین، به منظور نهادینه کردن مولفه‌های قابلیت اشتغال در برنامه درسی دانشجویان رشته گردشگری پیشنهاد می‌شود:

- در فرایند تصمیم‌گیری‌های کلان آموزش عالی توجه بیشتری به بحث مهارت‌ها و شایستگی‌های اشتغال‌زا به منظور حضور بهتر دانش‌آموختگان در عرصه‌های اقتصادی جامعه و از نظرات گروه‌های ذی‌نفع نظیر کارفرمایان صنایع، دانش‌آموختگان و دانشجویان، که تاکنون در فرایند تصمیم‌گیری‌های کلان آموزش عالی غائب بودند و در حاشیه قرار گرفته بودند، استفاده نمود تا بدین وسیله برنامه‌های درسی و آموزشی دانشگاهها از کیفیت، غنا و کارایی بیرونی بیشتری برخوردار شوند.

- توجه به توسعه مهارت‌های کسب و کار از الویت‌های اول به شما آید؛ بنابراین، مولفه‌های تبیین‌کننده مهارت توسعه کسب و کار که شامل توانایی کسب دانش فنی در حوزه گردشگری، توانایی خلاقیت در فنون و روش‌های حوزه تخصصی گردشگری و توانایی کسب دانش عملی در حوزه گردشگری در برنامه درسی دانشجویان در مراحل طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه درسی لحاظ شوند.

- ارائه فرصت‌هایی مانند دانش فنی در حوزه، آشنایی با روش‌های توسعه شغلی، ایجاد فرصت‌های جدید و کسب مهارت‌های عملی مرتبط در مهم‌ترین موضوعات برنامه درسی دانشجویان رشته گردشگری قرار گیرد.

- گنجاندن دروسی مانند آشنایی با قوانین تجاری در زمینه گردشگری در سرفصل دروس به منظور دست یافتن دانشجویان به مهارت کسب و کار.

منابع

بازرگان، عباس. (۱۳۸۸). ظرفیت‌سازی برای تضمین کیفیت آموزش مهندسی در ایران: ضرورت ملی و فرصت‌سازی برای عرضه آموزش مهندسی فرا ملی. *فصلنامه آموزش مهندسی ایران*، ۱۱(۴۳)، ۳۸-۲۹.

بازرگان، عباس. (۱۳۸۶). ارزشیابی آموزشی. تهران: سمت.
حجازی، یوسف و رضایی، مسعود. (۱۳۹۴). دیدگاه دانشجویان ودانش آموختگان درباره برنامه‌های درسی رشته‌های کشاورزی. *فصل نامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی*، ۲(۳۴)، ۲۸-۴۶
خاقانی زاده، مرتضی و فتحی واجارگاه، کورش. (۱۳۸۷). الگوهای برنامه درسی دانشگاهی. *فصلنامه راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، ۱(۲)، ۱۸-۱۰.

خلخال، زهرا. (۱۳۹۶). *ارزیابی کیفیت درونی و بیرونی برنامه‌درسی کارشناسی ارشد مطالعات برنامه‌درسی از دیدگاه دانشجویان و اعضای هیات علمی*. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه مازندران.

خیری، جمال. (۱۳۹۲). *اثرات جهانگردی بر فرهنگ جامعه میزبان*. اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار، همدان، انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه، https://www.civilica.com/Paper-TGES01-TGES01_057.html

رضوانی، محمد. (۱۳۸۷). *توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

فتحی واجارگاه، کورش (۱۳۸۷). *اصول برنامه ریزی درسی*. تهران: ایران زمین.
فتحی، کورش؛ موسی پور، نعمت الله، یادگارزاده، غلامرضا. (۱۳۹۳). برنامه‌ریزی درسی آموزش عالی مقدمه‌ای بر مفاهیم، دیدگاه‌ها و الگوها. تهران: موسسه کتاب مهربان نشر.
یزدانی، حمیده. (۱۳۸۸). *ارزیابی کیفیت درونی و بیرونی برنامه‌درسی رشته برنامه‌ریزی درسی دوره کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی*. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.

Brinbum, L, R. (1998). Curriculum development in higher education: process and innovations, London and New York: Routledge.

Galifton, J. (1995). Designing the engineering curriculum to cater for generic skills and student diversity: a shift in thinking. *Australasian Journal for Engineering Education*, 9 (2), 28- 43.

Golden, D. W., & Farna, J. M. (2018). Objective Evaluation of a Didactic Curriculum for the Radiation Oncology Medical Student Clerkship. *International Journal of Radiation Oncology , Biology & Physics*, Accepted Manuscript.

Grace, D., Weaven, S., Bodey, K., Ross, M., & Weaven, K. (2012). Putting student evaluations into perspective: The course experience quality and satisfaction model (CEQS). *Studies in Educational Evaluation*, 38(2), 35-43.

Hussain, A., Dogar, A.H., Azeem, M. & Shakoor, A. (2011). Evaluation of curriculum development process, international journal of humanities and social science, 1(14), 263-271.

LANGINO, JOSEPH MUTAGIRVA(2008). EVALUATION OF IMPLEMENTATION OF TECHNOLOGY MANAGEMENT.

Luen, W, K. (2008).curriculum gaps in business education: a case study of stakholders perception.

Makolwe, E, & Mapelu, C.I. (2016) , getting entangled: a focus on the hotel and hospitality curriculum implementation in public university in kenya, journal of education and practice, vol.7 ,no.23.

Nichols, B, Shidaker, S, Johnson, G., & Singer, K. (2006). Managing curriculum and assessment: A practitioners' guide, Linworth Publishing, Inc.

Roberts, J. gentry, D and tiwnsed , A (2009). Student perspectives: evaluating a higher education administration program journal of case studies in education, 1, 1- 20.

Stark, y, & luttuca, s. (1997). shapping college curriculum.simon & Schuster publishing company.

stark, Y & Luttuca, s. (1998) shapping college curriculum.simon & Schuster publishing company.

Tang, W., Bai, J., Liu, J., Wang, H. and Chen, Q. (2012). Students' evaluation indicators of the curriculum, international journal of medical education, 3, 103-106.

Toombz , w. & Tierney, w. (1991). Meeting the mandate: renewing the college and departmental curriculum, ashe – higher education report, no.6.

[Wyse, D.](#) [Zacher Pandya, J.](#) [Hayward, L.](#) (2015) “*The SAGE Handbook of Curriculum, Pedagogy, and Assessment*” Book · January 2015 with 3,164 Reads.

wolf, p. , h. , & Evers, f. (2006). Handbook for curriculum assessment.canada: university of Guelph.

Zhou, H. Y. (2016). Empirical study on university curriculum satisfaction of university graduates. Open Journal of Social Sciences, 4, 132–137.